Verhaal van de maand: Februari 2009:
Gasteren aan de 'hoofdweg'.

Deze keer een verhaal uit het boek 'Gasteren' over de resten van karresporen in de Gasterense duinen en de geschiedenis die daar achter zit. Dit verhaal sluit mooi aan bij de TV-uitzending over het landschap van de Drentsche Aa op 19 februari 2009.

Wie in de Gasterse Duinen of op het Balloërveld zijn ogen goed de kost geeft, ziet in de heide een reeks van parallel lopende bundels van lage ruggen, waarvan de richting noord-zuid loopt. Op luchtfoto's zijn ze nog beter te zien. Deze ruggen - of beter gezegd: de laagten er tussen - zijn oude karrensporen. Soms zijn deze over een breedte van tientallen meters aanwezig. Dat is een gevolg van het feit dat de voerlui, wanneer de zandweg door modder of mul zand onberijdbaar was geworden, om deze plekken heen reden. In de loop der jaren is op deze wijze een stelsel van sporen in het veld ontstaan. Ook binnen de dorpskom van Gasteren zijn tussen het Westeinde en de Gagels door verkleuringen in de ondergrond dergelijke sporen nog zichtbaar. Deze karrensporen vormen de herinnering aan de belangrijke verbinding voor paard en wagen tussen Groningen en Coevorden, die in voorbije eeuwen over Gasteren liep. Waarschijnlijk bestond deze handelsweg reeds in de 16e eeuw. Na Zuidlaren maakte deze verbinding bij Schipborg via de rug van Tynaarlo een overstap naar de rug van Rolde. Gasteren vormde vanouds een belangrijke schakel in deze route. Hier moest het verkeer immers het Gasterse Diep passeren, via een voorde of doorwaadbare plaats, om de weg over het Balloërveld naar Rolde te kunnen vervolgen. In 1610 kreeg deze handelsroute via Gasteren meer betekenis door de vervanging van de voorde door een brug. Op deze manier wilde men ook het nieuwe bestuurscentrum in de voormalige abdij in Assen beter bereikbaar maken.

Op 13 december 1615 werd er een opzichter aangesteld, die de 'nije dijck' (verhoogde weg) moest onderhouden en daarvoor tol mocht heffen. Uit het besluit van Drost en Gedeputeerden: *'Hoichnoedich vindende, dat tot d'onderhoudingen van den nieuwen dijck bij Gasteren gestelt worde een opsichter, de sorge drage te einde denselve dijck niet in eetich noch vertreden maer sulx onderhouden worden dat d'ingesetenen en de wijthheemsche personen deselve soewel bij winter- als soemertijden behoirlijk passeeren ende met waegen ende peerden gebruicken meugen, stellen wij Frerick Tijmens aan als opsichter, om de dijck op sijn selffs costen 't onderhouden, midts daervoer ontfangende alsulcke weekgelden als daerop albereits sijn gestelt.'* Door passanten van buiten die hier te voet of met paard en wagen langs kwamen, moest tolgeld worden betaald. Wie niet betalen wilde, moest maar van de oude voorde gebruik maken. Deze Frerick mocht weigerachtigen achtervolgen en *'alle schulten ende allen anderen officieeren'* werd verzocht hem daarbij te assisteren, *'opdat de publique authoriteit van de lantschap gerespecteert ende geconserveert ende onse resolutie dienaengaende geeffectueert meuge worden'.* Van de opbrengst moest de tollenaar het onderhoud van de weg betalen en in zijn levensonderhoud voorzien. Al snel bleek het tolgeld echter te weinig in het laatje te brengen. De 'nije dijck' raakte in verval. Zo verlangden Drost en Gedeputeerden op 15 januari 1618, dat Frerick de dijk voor de vastenavond behoorlijk moest herstellen, omdat deze zo was vervallen dat *'deselve niet meer passabel ofte met peerden ende waegens bij den wechveerdigen man gebruickt konde worden'*. Goed onderhoud bleef echter een probleem. In 1623 werd Johan Tijmens tolgaarder 'onder bedreiging van dubbele herstelkosten, wanneer hij de zaak verwaarloosde'. In 1628, in een hernieuwde periode van krijg tijdens de Tachtigjarige Oorlog, zijn er weinig passanten en worden

herstelwerkzaamheden door 'de landtschap' bekostigd. Overigens waren alle ingezetenen van Drenthe vrij van tolheffing.

Reisverhaal

Tolheffing aan de 'nije dijck' ging door tot na 1692, ook al was van een tolhek in dat jaar geen spoor meer te bekennen. Dat blijkt uit het reisverhaal van een passant, Abel Eppo van Bolhuis, die dat jaar een reis van Groningen naar Münster maakte. Uit zijn reisverslag: *'Den 23 Augusti 1692 sijn wij smorgens om 9 uir met onse peerden en waegen uit Groningen gevaeren en door Helpen en Haeren voorbij Haerendermolen, laetende Noordlaeren, een stumpe toren, en Suidlaren, een spitze, aan de slinkerhant en Vries, een stumpe toren, aen de rechterhant liggen en sijn om 12 uiren op Schipborch, een buurschap alsoo genaemt, aangekomen en alwaer onse middachmael gehouden hebbende sijn wij om 2 uir daer weder van gedaen gevaeren, laeten Anlo, een stumpe toren, aen de slinkerhant liggen en aen de rechterhant sprongh ick van de waegen en liep nae een bult stenen toe, alwaer 3 grotere en 7 a 8 kleinere laegen, waer onder ick heen en weeder door kroop en overheen liep, waervan geseyt wyrde een reus onder begraven te sijn en de andere dese stenen op sijn graft hadden gebracht. Doen voeren wij door Gasteren, een buurschap, alwaer ons een vrouw ontmoetende en men vont er nergens een tolheck, doch sij seide datse 2 stuiver muste hebben, 't welke ons doe nieuw voorquam; doen voeren wij voort en saegen bij honderden van schaepen en kojen op de esch loopen en quaemen tot Rolde.'* Iets later werd dit traject nogmaals door Abel Eppo van Bolhuis, op zijn reis via Coevorden naar Bremen, bereden en beschreven. De (huidige) Schapendrift tussen Gasteren en Schipborg was nog *'een waeterachtige en modderige wech'*. Maar hij hoefde geen tol meer te betalen. *'Doen voeren wij door Gasteren, een buurschap, alwaer wij te voren 2 stuiver tol musten geven, maar nu wyrde ons niet afgeëijscht en voeren doen weer door een modderiche wech'*. De instelling van een postwagendienst en de beveiliging van het tracé in het rampjaar 1672, ten tijde van de inval van de troepen van de bisschop van Münster ('Bommen Berend'), maken duidelijk dat deze handelsroute over Gasteren belangrijk was.

Uit een reglement van reistijden en pleisterplaatsen van de postwagendienst Groningen-Coevorden uit 1793 blijkt, dat Gasteren 1½ uur gaans van Zuidlaren lag, een afstand gelijk aan die naar Rolde. In Gasteren werd een kwartier 'gepleisterd'.

Terwijl het zich aan het eind van de 17e eeuw liet aanzien, dat er op de 'nije dijck' bij Gasteren geen tol meer werd geheven, was dat veel later toch wel weer het geval. Uit de 'staat der tollen in het Departement Drenthe, opgemaakt krachtens des Heeren Landdrosts Dispositie in 1809', blijkt 'op den Dijk ten Zuiden van Gasteren' door Gerrit Lunshof tol te worden geheven. Tot wanneer wordt verder niet vermeld.

Ter illustratie zijn onderstaand 2 kaartjes van Gasteren en omgeving bijgevoegd: de bovenste uit de periode rond 1900, de onderste van rond 2000. Helaas zijn er duidelijke kaartjes beschikbaar van rond 1600.

Oudemolen
Herberg
NOORD ESCH
Begraafplaats
NIEUW LANSEN
NOORD ESCH
Gasteren
ZUID
ESCH
BALLODER

Gasteren
Zuidesch
Gemeente